

according to the single principle in gammas, K. Y. Davydov separately developed a technique of the use of the thumb of the left hand on the fingerboard. The same approach was seen concerning expressive functions of strokes that have been that have been applied in accordance with the character of music.

Through a combination of expressive and virtuoso-technical qualities, works of K. Y. Davydov have not lost their value in teaching and partly concert practice today. Pedagogical and methodological views of K. Y. Davydov were embodied in his cello «School» (1888), on which he worked during the last years of his life, having finished only the first part. So far this work has not lost its significance, as K. Y. Davydov rationalized many cello techniques; legalized the use of «bayonet» (spire); introduced many changes in the technique of the right hand. He developed a special kind of technique of play that got in the world of cello art the name of «Davydov's hinge», besides he developed the technique of changing positions, that is contributed to the development of free passage movements.

The principles of classical play technology, developed by K. Y. Davydov, opened the way to the use of cello expressive features not only in the ensemble and orchestral, but also in solo performance. Introduction of established principles reflected in the choice of repertoire, where were excluded technically complex, but vacuous virtuoso works.

Performing, teaching and composing activity of K. Y. Davydov has significantly influenced contemporary music practice. Created in St. Petersburg cello school nearly half a century was the leading in Europe.

Key words: *cello art of Ukraine, pedagogical principles of K. Y. Davydov, Petersburg cello school.*

УДК 371

І. О. Колесник

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ІСТОРИКО-ЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС)

Соціально-економічні перетворення в Україні визначили принципово нові пріоритети розвитку системи освіти й вимоги до рівня професійної підготовки кадрів. У статті представлено історико-логічний перебіг застосування поняття «пізнавальний інтерес» в учнів початкової школи та подано інтерпретацію відомих учених про досліджуваний феномен. Мета статті – обґрунтувати методологічне значення формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи, розкрити основні підходи та складові цього процесу в педагогічній спадщині вітчизняних педагогів-класиків. Розкриваючи методологічне значення пізнавального інтересу, ми акцентували увагу на визначенні цього поняття. Воно трактується як дієвий метод стимулювання, що реалізується через живу, образну мову, ефектний досвід, елементи гумору. Він допомагає розвинути розумові здібності дитини, не обтяжуючи її пам'ять, сприяє свідомому засвоєнню навчального матеріалу. У статті наявні не просто погляди вчених на досліджувану проблему, а трансляція смислів між рівноправними суб'єктами педагогічної науки та взаємне прийняття цих смислів.

Ключові слова: *навчально-пізнавальна діяльність, пізнавальний інтерес, заохочення, стимулювання, розвиток розумових сил, правильний метод.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні визначили принципово нові пріоритети розвитку системи освіти й вимоги

до рівня освіченості учнівської молоді. Одним з актуальних питань сучасної школи є формування пізнавального інтересу в учнівської молоді як основної умови оптимізації навчально-пізнавальної діяльності школярів.

Необхідність і актуальність дослідження питань формування пізнавального інтересу відображено в офіційних документах (Національній програмі «Освіта» Україна XXI століття, Концепції загальної середньої освіти), Національній доктрині розвитку освіти та ін.). У документах проголошено, що особливим завданням сучасної школи є «внесення змін в освітню систему початкової школи з урахуванням особливостей розвитку психічних процесів у дітей шестирічного віку, під якими розуміються будь-які форми психічного відображення людиною зовнішнього світу» [2, 5]. В умовах розвитку системи освіти необхідно забезпечити якісно новий рівень загальноосвітньої, професійної, наукової підготовки, всебічний розвиток кожної людини як особистості та найвищої цінності суспільства [6]. Корисний досвід формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи був накопичений ще в XIX – першій половині XX століття: відбувався активний пошук ефективних і доцільних форм організації навчального процесу й формування пізнавального інтересу, зокрема.

Аналіз актуальних досліджень. Питання формування пізнавального інтересу учнів початкової школи в історичній ретроспективі частково відображається в наукових працях, монографіях з історії становлення та розвитку педагогічної освіти сучасних науковців: Л. Ваховського, В. Вихруща, Л. Вовка, О. Глузмана, Є. Дніпрова, М. Євтуха, Л. Задорожної, С. Золотухіної, Є. Князева, В. Курила, М. Левківського, В. Лугового, Є. Луценка, В. Майбороди, Н. Побірченко, Т. Стоян, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Огляд окремих питань досліджуваної проблеми представлено науковцями в дисертаційних дослідженнях, предметом розгляду яких є творча спадщина персоналій другої половини XIX століття: М. Пирогова (О. Горчакова, Б. Пазініч), С. Миропольського (М. Головова, Л. Голубнича, Л. Журенко, О. Тишик), М. Корфа (І. Саяпіна, І. Шумілова), О. Єфименко (О. Скакун) та ін.

Мета статті – обґрунтувати методологічне значення формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи, розкрити основні підходи та складові цього процесу в педагогічній спадщині вітчизняних педагогів-класиків.

Методи дослідження. На різних етапах історико-педагогічного дослідження використовувалися такі методи: порівняльно-зіставний, історико-генетичний, історико-ретроспективний та історико-типологічний.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історико-педагогічних джерел [1; 3; 4] довело, що особливого відображення питання формування пізнавального інтересу учнів знайшли в спадщині С. І. Миропольського Так,

педагогічний доробок ученого (педагогічні твори, журнальні публікації) містять цінний арсенал ідей і порад із питань формування в учнів самостійності в процесі навчання, активності мислення, заохочення їх до навчальної діяльності.

Вивчення праць педагога довело, що С. І. Миропольський виступав проти використання вчителем покарань, а найкращою формою підтримки дисципліни пропагував стимулюючі заходи: переконання, розумна любов та повага до дитячої особистості. У статті «Народна школа за ідеями Я. А. Коменського» педагог порівнював покарання з ліками та говорив, що здорове виховання та навчання не потребують ліків, а, отже, і не мають потреби в покараннях [5, 65]. Педагог справедливо зазначав, що показником пізнавального інтересу є активність дитини на уроці, отримання задоволення від навчальної роботи та стійкий інтерес до навчання. За справедливим переконанням ученого, забезпечення певного позитивного настрою в ході навчання сприяє зацікавленню й дозволяє уникати відволікань.

У ході наукового пошуку виявлено, що С. І. Миропольський залишив корисні поради вчителям, щодо застосування покарань. У своїх працях педагог звертає увагу вчителів-практиків, що до «дозволених» покарань слід віднести – вираз незадоволення, осудження, присоромлення. Цінним, на наш погляд, є те, що використовувати покарання педагог радив не тільки засобом слова, а й поглядом, жестом. Учений застерігав, що з метою формування пізнавального інтересу покарання повинно бути прямим і коротким. Педагог пропнував уникати присоромлення, як засобу сильного й небезпечного [5, 66–67].

Дискурс-аналітичний огляд праць педагога дозволив виокремити його своєрідне ставлення до засобів формування пізнавального інтересу. Ми виявили динаміку створення та застосування засобів заохочення в педагогічній спадщині С. І. Миропольського. На сторінках журналу «Наша начальная школа» 1873 р. спостерігаємо протилежність думок М. О. Добролюбова та С. І. Миропольського щодо питань формування пізнавального інтересу в учнівської молоді. На відміну від М. О. Добролюбова С. І. Миропольський вважав прийнятні в другій половині XIX століття нагороди та заохочення до навчально-пізнавальної діяльності (похвальні листи, книги, найкращі місця в класі) лише засобами розвитку егоїзму та честолюбства в учнів. На його думку, найкращим засобом формування пізнавального інтересу повинна бути праця [4, 75].

Представляє науковий інтерес у межах історико-логічного дискурсу досліджуваної проблеми й те, що у творі «Дидактичні нариси» С. І. Миропольський продовжив і поглибив учення М. Ф. Бунакова. Так, учений-педагог справедливо зазначав, що знання та врахування індивідуальних особливостей школярів дозволяє вчителям застосовувати потенційні можливості учнів у процесі навчання, зробити навчання легким і

простим. Навчаючи учнів сангвінічного темпераменту, вчителю достатньо зосередитися на цікавому викладанні навчального матеріалу, утримуючи їхню увагу та уникати зайвого схвалення, покарання, повчань учнів. Цінними є поради для вчителів щодо використання у процесі навчання з метою формування пізнавального інтересу сангвініка: наочності, наведення прикладів, показу предметів, постановки проблемних запитань. Учені справедливо переконували, що стимулюванню до навчання учнів-холериків сприятимуть розповіді про героїв, їхні подвиги. Найкращими стимулами навчання для учня-холерика слід назвати авторитет учителя, суворість, вимогливість. У навчанні учнів меланхолічного типу темпераменту С. І. Миропольський радив заохочувати їх до участі в колективних іграх, що підвищують у таких дітей інтерес до навчання. Дітей з флегматичним складом характеру педагог радив іноді карати, тому що нагороди на них належним чином не впливають. Найкращим стимулом для таких учнів є доступність, поступовість у навчанні [4, 25–29].

Педагог закликав учителів-практиків пам'ятати: «Почуття задоволення й радості, які супроводжують навчання, полегшують його для всіх учнів; навпаки, неприхильність – обтяжує заняття» [3, 35]. Наполягав при виборі засобів формування пізнавального інтересу орієнтуватися на середній рівень знань учнів і враховувати особливості темпераменту кожного школяра.

Зауважимо, що С. І. Миропольський залишив цінні поради щодо використання «правильного методу», який дозволяє полегшити навчання, сприяє прояву самостійності учнів, позбавляє дітей від безцільної трати часу та зусиль і привчає їх до наукової праці [4, 59]. Цю ідею підтримав О. М. Острогорський.

Цінний доробок С. І. Миропольського представляють поради щодо використання наочності, яка сприяє розвитку сприйняття, аналітичного мислення, навичок синтезування навчального матеріалу, розвитку пам'яті та стимулює розвиток розумових сил молодших школярів. «Якщо лише чути про річ, а не бачити її, – писав він, – той не зрозуміє та швидко забуде вивчене, а хто сам бачить та відчуває предмет, у того уявлення про нього не тільки ясні, а й міцні» [4, 56]. Педагог переконував, що спостереження за предметами, використання картин, об'єктів, карт на уроках сприяє зміцненню, поглибленню знань, збудженню інтересу до навчання.

У ході наукового пошуку встановлено, що С. І. Миропольський застерігав учителів від використання індивідуальних форм роботи. Педагог радив навчатися всім класом одночасно, щоб жоден учень «не почував себе в стороні». Пропонував такі способи формування пізнавального інтересу: жива бесіда, проблемні запитання, залучення школярів до обговорення навчальної проблеми (дискусія). Застосування таких способів навчання сприяє підвищенню активного пізнавального процесу учнів.

Як бачимо, педагогічна спадщина вітчизняних учених-педагогів (М. Ф. Бунакова, С. І. Миропольського, О. М. Острогорського) містить значний практичний доробок щодо формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи. Особливу увагу вчені приділили питанням вивчення та врахування учнівського темпераменту, а також наголошували на необхідності формування самостійності мислення школярів.

У контексті досліджуваної проблеми викликають науковий інтерес педагогічні погляди П. Ф. Каптерєва. У своїх творах («Педагогічна психологія» (1883, 1914), «Дидактичні нариси» (1915), «Історія російської педагогіки» (1915) та ін.) педагог приділив велику увагу питанням формування пізнавального інтересу учнів початкової школи. Педагог пропонував учителям для успішного навчання обирати навчальний матеріал для викладання згідно індивідуальних особливостей учнів. На його думку, саме цей фактор забезпечить плідність і доцільність навчання [1]. У праці «Метод і його застосування» П. Ф. Каптерєв писав: «Очевидно, якщо ми бажаємо зробити навчання успішним, ми повинні застосовувати метод до даних дітей, тобто враховувати їхні індивідуальні особливості» [1, 37]. Водночас, педагог справедливо наголошував на необхідності врахування вікових особливостей учнів у процесі навчання. Педагог радив проводити навчання згідно природного розвитку дітей, тобто на перших ступенях навчання впливати на чуттєвий бік дитячої особистості, а пізніше поступово розвивати розумові якості. Зауважимо, що П. Ф. Каптерєв, як і його попередники переконував у тому, що учні мають різні типи розуму й поведінки та запропонував виокремити типи психічних властивостей дітей. Таке виокремлення, за справедливим переконанням педагога, дозволяє вчителю пізнати внутрішній світ учнів, добирати ефективні методи навчання, прийоми, засоби та форми підвищення пізнавального інтересу.

Вивчення праць ученого («Дидактичні нариси. Теорія освіти») довело, що П. Ф. Каптерєв був прихильником елементарного (початкового) навчання й неодноразово підкреслював його необхідність. У дидактичних порадах для вчителів знаходимо цінний матеріал щодо розподілу навчального матеріалу на окремі логічні частини, забезпечення поступовості навчання. Тим самим педагог прагнув полегшати процес навчання та зробити його більш свідомим і зрозумілим. Педагог наполягав на необхідності забезпечити: «перехід думки від менш зазначеного до більш зазначеного, від фактичного до абстрактного, від відомого до невідомого, від близького до далекого» [1, 541].

Дослідження довело, що П. Ф. Каптерєв, як і його попередники, звертав увагу на заохочення й покарання в навчальному процесі, на стимулюючу силу цих засобів. Педагог визначив три види покарань, які є грубими, не мають педагогічного впливу та мають бути виключені з числа

методів педагогічного впливу: завдання тілесного болю та страху, збудження почуття честі й самолюбства, використання природних наслідків вчинку. За справедливим переконанням педагога перший вид покарань дуже грубий і неефективний у зв'язку з тим, що тілесні покарання позбавлені розумового впливу. Щодо наступного покарання, педагог зазначав, що такі впливи сприятимуть розвитку егоїзму в дитині та можуть завдати шкоди внутрішньому «Я» школяра.

Найкращим видом покарань П. Ф. Каптерев визнавав ізоляцію винного від його шкільного оточення. Такий спосіб покарання не приносив учневі ні тілесного, ні морального страждання, давав змогу йому самому зрозуміти, що він зробив не вірно й виправити ситуацію [1, 616].

Зазначимо, що методи покарання та схвалення педагог не визначав як єдині ефективні методи навчання. Як і М. Г. Чернишевський – П. Ф. Каптерев визнавав недоцільність використання методу зубріння в початковій школі. Він писав: «Природно, що таке, не відповідне до дитячої природи викладання й нерідко придушує та гальмує дитячі здібності, діти ніяк не можуть однією пам'яттю справитися зі знаннями, що їм повідомляються» [1, 486]. Педагог справедливо переконував, що правильним є той педагогічний метод, який сприяє підвищенню пізнавального інтересу учнів. Такий метод має базуватися на наявності інтересу до конкретної науки й на інтересі учнів пізнавати нове. Як бачимо, і перший, і другий методи важливі. Дієвим способом формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи, за переконанням педагога, є правильно обраний метод викладання, який передбачає застосування живої, образної мови, ефектного досвіду, елементів гумору. Такий метод навчання сприяє розвитку розумових здібностей дитини, сприяє свідомому засвоєнню навчального матеріалу [1, 513–514].

З огляду на проблему формування пізнавального інтересу педагог розрізняв два види інтересу: природний і штучний. Природний інтерес більш сильний, але обов'язково повинен доповнюватися штучним. Наявність штучних інтересів можлива за умов отримання нагород, перемог у змаганнях. Педагог визначив умови ефективності формування стійких пізнавальних інтересів: по-перше – врахування й застосування в навчальному процесі природного та штучного інтересу; по-друге – «навчальний курс треба зробити змістовним, таким, що дає розуму світло та бадьорість, і привабливим ззовні, тобто ґрунтовно проробити весь його матеріал, ясно та жваво, викласти в порядку й по можливості використовувати на уроках досліди, покази, гравюри, різного роду прилади» [1, 514].

Привертає увагу й те, що П. Ф. Каптерев мав своєрідні погляди щодо застосування такого ефективного методу навчання, як гра. У праці «Про дитячі ігри та розваги» педагог підкреслював ефективність різних видів нав-

чальної гри. Наприклад, під час вивчення літератури він радив застосовувати рольові драматичні ігри, з метою розвитку естетичного смаку [1, 66].

Вивчення педагогічної спадщини П. Ф. Каптерєва дозволяє стверджувати, що педагог виступав системне використання засобів формування пізнавального інтересу. Так, окрім гри, педагог закликав до використання наочності з метою формування інтересів у навчанні. Педагог виокремив три види наочності: повна (предмети оточуючого світу), половинна (зображення предметів) і розумова або наочність по пам'яті (спірання на досвід учнів). Також необхідно розрізняти зовнішню наочність (повинна використовуватися в класі та передбачає у своєму складі предмети, малюнки, картини, препарати тощо) і внутрішню (що складається з елементів науки, які треба демонструвати учням шляхом опису) [1, 535].

Отже, проведене дослідження дозволило проаналізувати перебіг поглядів видатних вітчизняних педагогів щодо формування пізнавального інтересу молодших школярів. У ході дослідження встановлено, що педагоги минулого одностайно визначали пізнавальний інтерес, як дієвий метод стимулювання, що реалізується через живу, образну мову, ефектний досвід, елементи гумору. Питаннями педагогічного дискурсу стали визначення педагогами різних видів засобів підвищення пізнавального інтересу та доцільність їх використання в процесі навчання учнів елементарної школи. Науково обґрунтовано проблему пізнавального інтересу, систему методів підвищення зацікавленості учнів до навчальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, вивчення педагогічного доробку вітчизняних педагогів, теоретичних засад проблеми формування пізнавального інтересу школярів засвідчив необхідність формування пізнавального інтересу в учнів, а також дозволив визначити спектр засобів, серед яких залишаються актуальними: планування навчально-пізнавальної діяльності, доступність, послідовність, систематичність, урахування індивідуальних і вікових особливостей школярів, наочність, екскурсії, ігри, книги, бесіди, дискусії, любов, повага до дитини, приклад учителя тощо.

Вивчення досліджуваної проблеми довело, що в педагогічній науці залишається ще багато в чому відкритою проблема специфічного змісту виховання й навчання, їх співвідношення в цілісному педагогічному процесі, питання про особливості цілей, засобів і показників результативності сформованості пізнавального інтересу в учнів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. – М. : Педагогика, 1982. – 704 с.
2. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти : зб. Мінісвіти. – К., 1996. – 24 с.
3. Миропольский С. И. Дидактические очерки. Ученик и воспитывающее обучение в школе / С. И. Миропольский. – СПб : тип. И. Н. Скороходова, 1890. – 72 с.

4. Миропольский С. И. Из школьной жизни. Не зевать / С. И. Миропольский // Наша начальная школа. – 1873. – Т. 1. – № 2. – С. 188–193.

5. Миропольский С. И. Народная школа по идеям Коменского / С. И. Миропольский // Наша начальная школа. – 1873. – № 2. – С. 102–146 ; № 4/5. – С. 270–333 ; № 6. – С. 29–101.

6. Національна доктрина розвитку освіти / Збірник нормативних документів з освіти та виховання / упоряд. З. М. Онишків. – Тернопіль : Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка, 2006. – 172с.

РЕЗЮМЕ

Колесник И. А. Формирование познавательного интереса учащихся начальной школы (историко-логический дискурс).

Вопросы формирования познавательного интереса в педагогическом наследии отечественных педагогов второй половины XIX века. В ходе исследования удалось установить, что педагоги прошлого единогласно определяли познавательный интерес как действенный метод формирования познавательного интереса, который реализуется через живую, образную речь, эффектный опыт, элементы юмора. Вопросами педагогического дискурса стали определение педагогами различных видов средств повышения познавательного интереса и целесообразность их использования в процессе обучения учащихся элементарной школы. Научно обоснованно проблему познавательного интереса, систему методов повышения заинтересованности учащихся в учебной деятельности.

Ключевые слова: учебно-познавательная деятельность, познавательный интерес, поощрение, стимулирование, развитие умственных сил, правильный метод, обучение.

SUMMARY

Kolesnik I. Formation of cognitive interest of primary school pupils (historical and logical discourse).

Questions of formation of cognitive interest in pedagogical heritage of native teachers of the second half of the XIX century are revealed. Socio-economic transformation in Ukraine determined entirely new priorities for the development of the education system and the requirements for the level of professional training. So one of the important and complex problems of modern educational theory and practice of school is to develop cognitive interest of junior pupils as a basic condition for the successful functioning of the educational process.

The purpose of the article is to systematize theoretical ideas on the problem of the formation of cognitive interest of primary school pupils in pedagogical heritage of S. I. Myropolskiy and P. F. Kapteryev. The article discusses national teachers' contribution to the development of theoretical issues of this problem. During the research it was found out that S. I. Myropolskiy and P. F. Kapteryev enriched pedagogical science disclosing the role and importance of cognitive interest of students to enhance teaching and learning activities, to increase aspirations for learning, educational motivation, etc. Validity and prudence of the basic theoretical positions of scientists, teachers ensured their fundamental training, sincere interest in school problems, aspirations and concrete steps of implementation of the basic ideas in practice, and creative use of treatment and achievement of foreign scientists in the context of the investigated problem.

The study of the pedagogical heritage of Russian teachers, the theoretical foundations of the problem of formation of the cognitive interest of primary school pupils proved its necessity, and also helped to identify a range of principles, some of which remain relevant: planning the learning-cognitive activities, availability, consistency, regularity, taking into account individual

characteristics and age of pupils, visibility; and forms and methods: excursions, games, books, conversations, discussions, love, respect for the child, the example of the teacher.

The study of the investigated problem showed that in pedagogical science the problem of specific content of education and training, their relationship in a holistic educational process, the question about the goals, means and indicators of development of cognitive interest of primary school pupils is still open.

Key words: *educational-cognitive activity, cognitive interest, encouragement, stimulation, development of mental powers, right method, teaching.*